

SOUKROMÉ DOUČOVÁNÍ V RODINĚ – LONGITUDINÁLNÍ PŘÍPADOVÁ STUDIE

PRIVATE TUTORING IN THE FAMILY – A LONGITUDINAL CASE STUDY

Vít Šťastný

Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

Abstrakt

Cílem příspěvku je holisticky analyzovat stínové vzdělávání v rodině a jeho působení na životy, názory a postoje jednotlivých členů rodiny v čase. Na základě longitudinální případové studie neúplné rodiny (matka samoživitelka a dvě dcery na 2. stupni ZŠ) analyzuje, jak měnící se okolnosti ovlivňují vnímání stínového vzdělávání jednotlivými aktéry a jejich rozhodování v širším kontextu vyvíjejících se životních situací. Empirická zjištění jsou zasazena do rámce Bronfenbrennerova (1994) ekologického modelu lidského vývoje. Výsledky ukazují, že zkušenosti s doučováním formují (i zpětně) vnímání jeho kvality, mění v čase kritéria jeho výběru či ovlivňují rodinné vztahy. Studie přispívá k hlubšímu pochopení dopadů soukromého doučování, včetně jeho finanční, organizační a emoční zátěže pro jednotlivé členy rodiny.

Klíčová slova: soukromé doučování, stínové vzdělávání, rodinná dynamika, longitudinální případová studie

Abstract

The study's objective is to holistically analyze shadow education within the family and its impact on the lives, opinions, and attitudes of individual family members over time. Based on a longitudinal case study of a single-parent family, it examines how changing circumstances influence the perception of shadow education by different actors and their decision-making within the broader context of evolving life situations. The empirical findings are framed within Bronfenbrenner's (1994) ecological model of human development. The results show that experiences with tutoring shape (even retrospectively) the perception of its quality, alter the criteria for its selection over time, and influence family relationships. The study contributes to a deeper understanding of the impacts

of private tutoring, including its financial, organizational, and emotional burden on individual family members.

Keywords: *vision; private tutoring, shadow education, family dynamics, longitudinal case study*

1 ÚVOD

Stínové vzdělávání (různé formy a druhy soukromého doučování) je globální fenomén, jehož dosavadní výzkum identifikoval množství pozitivních, ale i negativních implikací pro žáky, rodiče, školy i vzdělávací systémy. V České republice je značně rozšířený, vlastní zkušenosti se soukromým doučováním (SD) uvádí více než třetina žáků sekundárních škol (Šťastný, 2023). Cílem tohoto příspěvku je analyzovat, jak tento fenomén v čase ovlivňuje životy jednotlivých aktérů v rodině a působí na jejich názory a postoje.

2 TEORIE

Předchozí výzkumy stínového vzdělávání často nahlížely na poptávku po soukromém doučování jako na statický ukazatel, obvykle redukováný na binární rozhodnutí (rodič poptává – nepoptává). Novější studie (např. Liu & Bray, 2020) však zdůrazňují potřebu vnímat tuto poptávku dynamicky a zohledňovat její vývoj v čase. Soukromé doučování totiž představuje komplexní fenomén, který významně ovlivňuje nejen životy dětí (žáků) a jejich rodičů, ale také školní prostředí, s nímž je v neustálé interakci. Přesto zatím jen málo studií zkoumalo tento jev holisticky v kontextu a dlouhodobě. Tento příspěvek se snaží tuto mezeru zaplnit. Jeho empirická zjištění jsou zasazena do rámce Bronfenbrennerova (1994) ekologického modelu lidského vývoje. Studie ukazuje, jak soukromé doučování působí v různých úrovních sociálního prostředí (mikrosystém, mezosystém, exosystém, makrosystém a chronosystém), a ovlivňuje tak nejen vývoj jedince, ale i celé rodiny.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Prezentovaný longitudinální kvalitativní výzkum (Lin, 2016) je případovou studií neúplné rodiny (matka samoživitelka + 2 dcery na 2. stupni ZŠ), v níž děti využívají či využívaly soukromé doučování v různých fázích své školní docházky. Odpovídá na výzkumné otázky 1) Jak ovlivňují měnící se okolnosti a životní podmínky rozhodování o zahájení, změně a ukončení poptávky po soukromém doučování? 2) Jakou roli hraje stínové vzdělávání v každodenním životě rodiny a během důležitých životních událostí a přechodů? 3) Jaký dopad má stínové vzdělávání na rodinu a její členy v krátkodobé i dlouhodobé perspektivě? Se členy rodiny i jejich poskytovateli soukromého doučování byly v průběhu tří let (2022–2024) realizovány opakované hloubkové rozhovory (n = 14). Kromě toho bylo realizováno opakované pozorování v soukromých hodinách doučování (n = 3). Informace o případu byly získávány také z průběžné emailové korespondence s maminkou doučovaných dívek.

4 VÝSLEDKY/OČEKÁVÁNÉ VÝSLEDKY

Dosavadní analýza dat přinesla následující zjištění: 1) cíle soukromého doučování se v průběhu času mění – z původně plánovaného ad hoc řešení školního problému se stala pravidelná činnost; 2) získané zkušenosti ovlivňují vnímání kvality poskytovaného doučování – po změně doučující hodnotí dříve spokojená starší dívka zpětně svou předchozí zkušenost negativně; 3) kritéria výběru doučování se postupně přehodnocují, a to i v závislosti na přístupu dítěte – zatímco dříve byla matka ochotná investovat do dražší, ale kvalitní soukromé výuky, dceřina nemotivovanost ji vedla k tomu, že hlavním kritériem se stala naopak co nejnížší cena, 4) doučování mírně narušilo sourozenecké vztahy – mladší dcera ho na rozdíl od starší nepotřebovala, což starší nesla nelibě; 5) soukromé doučování představuje značnou zátěž nejen finančně, ale i organizačně a emocionálně, zejména v období blížících se přijímacích zkoušek.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Případová studie ukazuje na komplexnost stínového vzdělávání a jeho značné dopady na jednotlivé členy rodiny. Může být zdrojem stresu přispívajícím k větší

únavě dětí, odčerpávat rodinné zdroje či vnášet negativní prvky do sourozeneckých vztahů, na druhou stranu ale také přispívá k lepším školním výsledkům a lepší domácí atmosféře, poskytuje dětem pozitivní vzory hodné následování. Studie ukazuje, jak pozitivní i negativní zkušenosti se soukromým doučováním ovlivňují následné rozhodování, které se o tyto zkušenosti často opírá. Ne vždy vede SD ke kýženým výsledkům. Studie dále diskutuje, jak zkušenost se vzděláváním mimo školu formuje postoje a názory žáků na školu a její fungování.

PODĚKOVÁNÍ

Tato práce byla podpořena Grantovou agenturou České republiky v rámci grantu č. 22-01308S *Poptávka rodičů po stínovém vzdělávání: kontexty, procesy, determinanty a konsekvence*.

6 LITERATURA

- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In T. Husen & T. N. Postlethwaite (Eds.), *International Encyclopedia of Education* (pp. 1643–1647). Elsevier.
- Liu, J., & Bray, M. (2020). Evolving micro-level processes of demand for private supplementary tutoring: Patterns and implications at primary and lower secondary levels in China. *Educational Studies*, 46(2), 170–187.
- Šťastný, V. (2023). Shadow education in the context of early tracking: between-track differences in the Czech Republic. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 53(3), 380–398.
- Lin, P.Y. (2023). Qualitative Longitudinal Research. In: Okoko, J.M., Tunison, S., Walker, K.D. (Eds.) *Varieties of Qualitative Research Methods*. Springer Texts in Education. Springer, Cham.